

Лозінська Ж.П., аспірант
Уманський національний університет садівництва

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лозінська Ж.П. Мікрокредитування в системі фінансового забезпечення малих підприємств. У статті визначено специфічні особливості мікрокредитування як форми фінансування малих підприємств. Сформульовано визначення поняття «мікрокредитування». Розглянута класифікація фінансових інститутів, що здійснюють мікрокредитування. Описані тенденції функціонування формальних та неформальних фінансових інститутів в процесі реалізації механізмів кредитування. Досліджено програми кредитування суб'єктів малого бізнесу за рахунок фондів міжнародних фінансових інститутів.

Ключові слова: мікрокредит, фінансування малого бізнесу, макрофінансові інститути.

Лозинская Ж.П. Микрокредитование в системе финансового обеспечения малых предприятий. В статье определены специфические особенности микрокредитования как формы финансирования малых предприятий. Сформулировано определение понятия «микрокредитования». Рассмотрена классификация финансовых институтов, осуществляющих микрокредитование. Описаны тенденции функционирования формальных и неформальных финансовых институтов в процессе реализации механизмов кредитования. Проведено исследование программ кредитования субъектов малого бизнеса за счет фондов международных финансовых институтов.

Ключевые слова: микрокредит, финансирование малого бизнеса, макрофинансовые институты.

Lozinskaya Zh.P. Microcrediting in the system of small enterprises financial support. The article specifies the specific features of microcredit as a form of small enterprises financing. Definition of the category of "microcredit" is formulated. The classification of financial institutions providing microcredits is considered. The tendencies of formal and informal financial institutions functioning in the process of lending mechanisms realization are described. The programs of lending to small business entities by the expense of international financial institutions funds are investigated.

Keywords: microcredit, financing of small business, macrofinancial institutes.

Постановка проблеми. В умовах економічної кризи, що призводить до обмеженості власних джерел фінансування малих підприємств, особливого значення набуває проблема залучення позикового капіталу. Для малих підприємств ця проблема стоїть особливо гостро, оскільки в сучасних умовах банківські установи підвищують свої вимоги до позичальників, в результаті чого шанси отримати кредит на вигідних умовах суттєво знижуються. В умовах обмеженості кредитних ресурсів банків, фінансування малого підприємництва за рахунок донорських коштів відповідних фінансових інститутів є одним із найбільш ефективних альтернативних методів фінансової підтримки цього сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування системи фінансового забезпечення малого бізнесу досліджується багатьма вченими. Значний внесок у висвітлення різних теоретичних і практичних аспектів даного питання зробили такі вітчизняні вчені, як П.Ю. Буряк, М.Д. Білик, О.М. Біломістний, З.С. Варналій, О.В. Крохмаль, М.І. Крупка, С.К. Реверчук, Р.А. Слав'юк. Віддаючи належне розробкам усіх вчених, що досліджували дану проблематику, зазначимо, що питання пошуку

джерел фінансування діяльності малих підприємств потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Використання механізмів мікрокредитування є однією із основних сучасних тенденцій розвитку фінансово-кредитного забезпечення малого підприємництва. Як свідчить зарубіжний досвід, на сьогоднішній день мікрокредитування є найбільш ефективною формою співпраці банків з такою категорією позичальників як малі підприємства. З огляду на це, метою статті є дослідження теоретичних аспектів мікрокредитування, а також аналіз існуючого стану реалізації програм мікрокредитування в Україні.

Виклад основних результатів. Мікрокредитування – відносно нова фінансова технологія, особливістю якої є те, що вона враховує специфічні риси малого підприємства як учасника кредитних відносин. Для розуміння сутності мікрокредитування, а також виокремлення відмінностей даної форми фінансового забезпечення від технології фінансування, що використовується в класичному кредитуванні, автором визначено основні особливості мікрокредитування.

1. Відносно невеликі суми кредиту. Обмеження стосовно суми детермінуються такими факторами, як

а) рівень економічного розвитку країни (наприклад, за програмами мікрокредитування США максимальний розмір першого кредиту становить 1 тис. дол., тоді як банк «Grameen» (Бангладеш) пропонує максимальний розмір кредиту 70 тис. дол. [1, с. 220]);

б) фінансові показники діяльності позичальника (максимальна сума кредиту часто лімітується банками в коефіцієнтному співвідношенні з обсягами обороту підприємства);

в) організаційно-правова форма ведення бізнесу (наприклад, програми мікрокредитування в Україні, що фінансуються за рахунок Німецько-Українського Фонду, мають наступні обмеження: €25 000 для ФОП та мікропідприємств, €100 000 для малих підприємств, €250 000 для середніх підприємств [2]);

г) об'єкт кредитування (інвестиційні проекти чи оборотні засоби).

2. Спрощена процедура розгляду заявок і контролю. Як правило, мікроклієнти не володіють достатнім рівнем кваліфікації для роботи з фінансовими документами, а тому, враховуючи те, що обсяг необхідних кредитних ресурсів є незначним, то використовуються спрощені методики кредитування і контролю, що дає змогу мінімізувати операційні витрати процесу кредитування.

3. Переважно короткостроковий характер кредитування.

4. Використання поетапної техніки кредитування (як правило, позичальник при першому зверненні в фінансову установу може розраховувати не значну суму, тоді як наступні кредити будуть більшими за умови своєчасного погашення зобов'язань за попереднім кредитним договором).

5. Використання різних форм кредитного забезпечення, в тому числі і нетипових для традиційних банківських технологій кредитування. Зокрема, для мікрокредитування поширеною формою є не застава, а солідарне поручительство (поручительство групи позичальників – фізичних та юридичних осіб).

6. Відповідність процентних ставок за мікрокредитами середньому рівню цін на банківський кредит. Це єдина можливість добитись комерційної ефективності програм мікрокредитування. В багатьох випадках для малих підприємств пріоритетним чинником отримання кредиту є не стільки ціна кредиту, скільки можливість доступу до кредитних ресурсів. Водночас слід зазначити, що здешевлення кредитів для малого бізнесу можливе за умови співпраці органів влади, міжнародних фінансових інститутів та банків. Як приклад можна навести підписання у квітні 2017р. угоди про співпрацю між Німецько-Українським фондом (НУФ) та Київською міською державною адміністрацією (КМДА), яка буде об'єднувати Нову програму НУФ з підтримки інвестицій МСП на 300 млн. грн. та Програму КМДА з компенсації частини відсоткової ставки за кредитами малих та середніх підприємств Києва, наданими через банки-

партнери НУФ. «Німецько-Український фонд у рамках своєї нової програми пропонує дешевий фінансовий ресурс для позичальника на рівні 17%, що дозволить надавати кошти кінцевому споживачеві в середньому під 9-10%, збільшивши загальний обсяг покриття майбутніх кредитів малому та середньому бізнесу у середньому до 200 млн. грн. [2].

7. Порівняно незначний рівень ризиковості кредитної операції для фінансового інституту, що обумовлюється використанням солідарної відповідальності позичальників при порівняно невеликих обсягах кредиту. Світова статистика свідчить, що частка протермінованих та неповернених кредитів є такою ж, як і аналогічні показники загалом по банківській системі. За деякими даними, рівень неповернення мікрокредитів у світі становить 2% [3].

Таким чином, під мікрокредитуванням слід розуміти певну систему економічних відносин кредитора і позичальника, яка забезпечує фінансово-кредитну та консультативну підтримку господарської діяльності підприємства на умовах спрощеної процедури кредитування.

Інфраструктура мікрокредитування представлена мікрофінансовими інститутами, основною функцією яких є посередництво між споживачами мікрокредитних послуг та джерелами фінансування. Умовно такі інститути можна розділити на дві категорії: 1) фінансові установи та організації, які безпосередньо здійснюють мікрокредитні операції; 2) організації-постачальники мікрокредитних ресурсів (державні і недержавні банківські і фінансові структури, соціальні фонди, міжнародні організації).

В широкому розумінні, згідно із класифікацією Всесвітнього банку, всі мікрофінансові інститути можна розділити на три групи: формальні, напівформальні та неформальні [4]. Формальні інститути – це фінансові інститути, що надають послуги мікрофінансування, діяльність яких регулюється не лише загальним законодавством, але й окремими банківськими регулятивними правилами (державні і приватні банки розвитку, комерційні банки, деякі небанківські фінансово-кредитні установи). Напівформальні інститути – це інститути, які, будучи офіційно зареєстрованими суб'єктами господарювання, здійснюють свою діяльність в межах чинного законодавства, проте їх діяльність не підпадає під регулятивну дію банківського законодавства (кредитні союзи, багатоцільові кооперативи, товариства взаємного страхування, недержавні організації та ін.). На діяльність неформальних інститутів не розповсюджуються ані норми комерційного права, ані банківське законодавство, а спори, що виникають під час взаємодії з такими інститутами врегульовуються поза межами діючого законодавства. До таких інститутів можна віднести більшість груп взаємодопомоги, лихварі, домогосподарства, друзі.

Відсутність сформованого сектору формальних та напівформальних фінансових інститутів в умовах

розвинутої тіньової економіки призводить до ситуації, коли неформальне фінансування стає найбільш доступною формою забезпечення фінансовими ресурсами. Відповідно, в світовій практиці мають місце дві тенденції:

1) в умовах розвинутого фінансового ринку попит на послуги мікрокредитування задовольняється або банками, або напівформальним макрофінансовим інститутам, а неформальні організації працюють лише в тіньовому секторі; при цьому мікрофінансові інститути і комерційні банки практично не конкурують один з одним, а скоріше взаємодоповнюють один одного;

2) для фінансових ринків, що розвиваються, характерною є ситуація, коли не всі малі підприємства охоплені формальними інститутами; в тих сегментах попиту, де ні комерційні банки, ні мікрофінансові інститути з різних причин не можуть запропонувати кредити малим підприємствам, здійснюють свою діяльність неформальні позичальники, які конкурують, в першу чергу, з мікрофінансовими інститутами, і в окремому сегменті – з комерційними банками.

Для фінансової системи України на сучасному етапі розвитку характерна ситуація, коли комерційні банки віддають перевагу кредитуванню малого та середнього бізнесу, а мікрофінансові інститути не мають достатнього обсягу ресурсів для задоволення потреб у кредитних ресурсах усього сектору малого підприємництва. Тому основною формою формального мікрофінансування є надання кредитів комерційними банками в рамках програм мікрокредитування за участю міжнародних фінансових організацій.

Як показали проведені автором дослідження, найбільш активно у сфері мікрокредитування в Україні працює Німецько-Український фонд (далі – НУФ), який створений з метою підтримки мікро-, малого та середнього підприємництва (ММСП) в Україні. НУФ є фінансовою установою особливого виду, створеною на виконання: Програми Федерального Уряду Німеччини «ТРАНСФОРМ» з підтримки процесу реформ в Україні; підписаною 10.12.1996

між Національним банком України та німецькою Кредитною Установою для Відбудови (KfW) «Договору про Грант» [5].

На сьогоднішній день НУФ реалізує три програми, спрямовані на фінансування розвитку малого та середнього підприємництва:

1) програма мікрокредитування перша та найбільша за обсягами програма НУФ з мінімальними обмеженнями для ММСП;

2) програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками програма пропонує пільгові умови кредитування підприємств, які працюють в окремих галузях, що розглядаються НУФ як пріоритетні та стратегічно важливі;

3) програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості програма розрахована на розширення кредитування ММСП у населених пунктах, чисельність населення яких не перевищує 100 тис. мешканців.

Банками-партнерами Німецько-Українського фонду є 4 банки: АБ «Укргазбанк», ПАТ «Мегабанк», ПАТ «Прокредит Банк», ПАТ «Міжнародний інвестиційний банк» (табл. 1).

Детальна характеристика кредитних продуктів, що пропонуються, наведена в табл. 2.

Як вже зазначалося вище, програма мікрокредитування НУФ характеризується найменшою кількістю обмежень, зокрема:

- кредити можуть надаватись усім малим та середнім підприємствам, тоді як дві інші програми передбачають кредитування підприємств з кількістю працівників до 250 осіб та оборотом до 5 млн. євро;

- відсоткова ставка за мікрокредитом визначається банками-партнерами, тоді як у програмі кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками встановлено максимально допустимий рівень ставки.

З іншого боку, програма мікрокредитування НУФ передбачає диференціацію максимального розміру кредиту залежно від організаційно-правової форми ведення бізнесу та розмірів підприємства. Зокрема, якщо мікропідприємство або ФОП за програмою

Таблиця 1

Участь банків-партнерів у програмах фінансування НУФ [2]

Банк-партнер	Програма мікрокредитування НУФ	Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості	Програма кредитування ММСП за пріоритетними напрямками
Укргазбанк	✓	✓	✓
Прокредит Банк	-	-	✓
Мегабанк	✓	-	-
МІБ	✓	✓	✓

Таблиця 2

Програми мікрофінансування НУФ [2]

Програма	Позичальники	Призначення кредиту	Валюта кредиту	Максимальний розмір кредиту	Відсоткова ставка
Програма мікрокредитування	<ul style="list-style-type: none"> Фізичні особи-підприємці (ФОП) Мікропідприємства (не більш ніж 20 постійних працівників) Малі підприємства (не більш ніж 250 постійних працівників) Середні підприємства (не більш ніж 500 постійних працівників) 	Фінансування виробництва, сфери послуг, сільського господарства, торгівлі (тільки для ФОП та мікропідприємств)	€ , гривня	<ul style="list-style-type: none"> €25 000 (для ФОП та мікро-підприємств) €100 000 (для малих підприємств) €250 000 (для середніх підприємств) 	Ринкова, визначається банками-партнерами
Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості	ФОП та приватні малі і середні підприємства, які мають не більше ніж 250 постійних працівників та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) не більше ніж еквівалент 5 млн євро (за середньорічним курсом НБУ)	Сільське господарство, харчова промисловість, розвиток малих готелів, зелений туризм, ресторани та заклади громадського харчування, легка промисловість, проекти, пов'язані з енергозбереженням, імпортозаміщенням, підвищення продуктивності праці та створення робочих місць в депресивних регіонах	гривня	€250 000 або еквівалент у гривні	для інвестиційних кредитів: не більше рівня облікової ставки НБУ + 5% річних. для кредитів на оборотні кошти: не більше рівня облікової ставки НБУ + 6% річних
Програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками				€100 000, еквівалент у гривні (ФОП та ММСП)	

мікрокредитування НУФ може максимально одержати кредит в сумі до 25 тис. євро, то за програмою з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості максимально можлива сума кредиту є в десять разів більшою і становить 250 тис. євро.

Слід також відзначити, що НУФ ставить певні вимоги та критерії за кожною із програм для банків партнерів, що суттєво обмежує коло банків, які можуть взяти участь у програмах. Зокрема, щоб відповідати специфічним критеріям прийнятності, банк-партнер зобов'язаний:

- в рамках програми мікрокредитування НУФ:
 - кредитувати найпріоритетнішу для цієї програми групу позичальників – мікропозичальників, що отримують кредити у розмірі до 7,500 євро;
 - не допускати перевищення частки прострочених субкредитів (термін прострочення яких складає понад 30 днів) більше 3%;
- в рамках програми рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості:
 - спільно з НУФ фінансувати цю програму власними ресурсами принаймні 3 місяця з моменту укладення даного кредитного договору.
 - не допускати перевищення частки прострочених субкредитів (термін прострочення яких складає понад 30 днів) більше 5%.

них субкредитів (термін прострочення яких складає понад 30 днів) більше 5%.

- дотримуватись величини середнього розміру субкредитів в межах до 50 000 євро;
 - в рамках програми кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками:
- дотримуватись величини середнього розміру субкредитів в межах 60 000 євро (в гривневому еквіваленті);
- не допускати перевищення частки прострочених субкредитів (термін прострочення яких складає понад 30 днів) більше 3%.

Висновки. Проведені дослідження показали, що активне мікрокредитування здійснюється в Україні обмеженим колом комерційних банків, що співпрацюють з міжнародними фінансовими інститутами, у зв'язку з чим можна стверджувати, що мікрофінансування не відбувається в тих масштабах, які необхідні для фінансового забезпечення малого підприємства. Самостійне кредитування малого бізнесу (без участі постачальників фінансових ресурсів), для комерційних банків залишається досить ризиковим видом кредитної діяльності, а тому існує необхідність розробки та наукового обґрунтування нових програм мікрокредитування, які би максимально враховували інтереси як позичальника, так і кредитора.

Список літератури:

1. Заболоцкая В.В. Микрокредитование как инструмент финансового обеспечения малого бизнеса / В.В. Заболоцкая, Е.В. Оломская // Вектор науки ТГУ. – 2011. №1 (15). – С. 218-226.
2. Офіційний веб-сайт Німецько-Українського фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guf.gov.ua>
3. Микрокредит в странах с переходной экономикой. Программа развития местной экономики и занятости. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rmcenter.ru>
4. Ledgerwood J. Microfinance Handbook. An Institutional and Financial Perspective. The World Bank. Washington, D.C. 2000.
5. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>